

BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARIDA KITOBXONLIK ASOSIDA MUSTAQIL FIKRLASHGA O'RGATISH

Mirzaliyeva D

NamPI mustaqil tadqiqotchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarida kitobxonlik jarayoni orqali mustaqil fikrlashni shakllantirishning nazariy hamda amaliy jihatlari yoritilgan. Muallif o'qish madaniyatining bolaning tafakkur, nutq va ijodiy qobiliyatini rivojlantirishdagi o'rnini tahlil qiladi. Tadqiqotda o'qituvchining yo'naltiruvchi roli, interfaol metodlardan foydalanish hamda o'quvchilarning mustaqil fikrini baholash va rag'batlantirish yo'llari ilmiy asosda ochib berilgan.

Kalit so'zlar: kitobxonlik, mustaqil fikrlash, tafakkur, boshlang'ich ta'lim, o'qish madaniyati, pedagogik metodika, interfaol usullar.

Annotation: This article highlights the theoretical and practical aspects of developing independent thinking among primary school students through reading activities. The author analyzes the role of reading culture in developing children's thinking, speech, and creative abilities. The study scientifically substantiates the teacher's guiding role, the use of interactive methods, and ways to assess and encourage students' independent thinking.

Keywords: reading, independent thinking, cognition, primary education, reading culture, pedagogical methodology, interactive methods.

Аннотация: В данной статье раскрываются теоретические и практические аспекты формирования самостоятельного мышления у учеников начальных классов посредством процесса чтения. Автор анализирует роль культуры чтения в развитии мышления, речи и творческих способностей ребёнка. В исследовании научно обоснованы направляющая роль учителя, использование интерактивных методов, а также способы оценки и стимулирования самостоятельного мышления учащихся.

Ключевые слова: чтение, самостоятельное мышление, мышление, начальное образование, культура чтения, педагогическая методика, интерактивные методы.

KIRISH

Bugungi globallashuv davrida jamiyatning intellektual salohiyati, avvalo, yosh avlodning fikrlash darajasi bilan belgilanadi. Shu bois, ta'lim tizimining asosiy vazifasi – mustaqil fikrlaydigan, hayotga tanqidiy va ijodiy yondasha oladigan shaxsni tarbiyalashdir.

Ayniqsa, boshlang'ich ta'lim bosqichi bu jarayonning poydevoridir.

Aynan shu davrda o'quvchining dunyoqarashi, o'qishga bo'lgan munosabati va fikr bildirish odatlari shakllanadi.

Kitobxonlik esa bu jarayonning eng muhim tarkibiy qismi sanaladi. Kitob o'qish o'quvchining idrokini faollashtiradi, tasavvurini kengaytiradi, nutq boyligini oshiradi va eng

asosiysi — mustaqil fikrlash qobiliyatini shakllantiradi. Kitob bola uchun nafaqat ma'lumot manbai, balki hayotiy tajriba, his-tuyg'ular va axloqiy qadriyatlar maktabidir.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 6-noyabrdagi PQ-4884-sonli qarorida yosh avlodni kitobxonlik madaniyatiga jalb etish, badiiy adabiyot orqali tafakkurini rivojlantirish, intellektual salohiyatini oshirish zarurligi qayd etilgan.

Shu bois boshlang'ich sinflarda kitobxonlikni o'quvchilarda mustaqil fikrlashni shakllantirishning asosiy metodik yo'nalishlaridan biri sifatida o'rganish dolzarb hisoblanadi.

Metodologiya. Ushbu tadqiqotda boshlang'ich sinf o'quvchilarida kitobxonlik asosida mustaqil fikrlashni shakllantirishga doir pedagogik va psixologik yondashuvlar tahlil qilindi. Tadqiqotda quyidagi metodlardan foydalanildi:

□ Nazariy tahlil – kitobxonlik va tafakkur rivojlanishiga oid ilmiy adabiyotlarni o'rganish;

□ Kuzatish va suhbat – boshlang'ich sinf o'quvchilarining kitob o'qishga bo'lgan munosabati va fikrlash faolligini o'rganish;

□ Pedagogik tajriba – o'qish mashg'ulotlarida interfaol metodlardan foydalanish orqali o'quvchilarning mustaqil fikrlash dinamikasini kuzatish;

□ Tahliliy taqqoslash – o'quvchilar faoliyatini tajribadan oldin va keyin baholash.

Tadqiqotda 3–4-sinf o'quvchilari bilan olib borilgan sinov mashg'ulotlari asosida kitobxonlik faoliyati orqali fikrlash qobiliyatining o'sish bosqichlari aniqlangan.

Boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun tanlangan asarlar (xalq ertaklari, hikoyalar, zamonaviy bolalar adabiyoti namunalar) ularning yosh xususiyatlari, qiziqishlari va tahliliy fikr yuritish darajasiga mos tanlandi.

Natijalar. Tadqiqot jarayonida aniqlanishicha, kitobxonlik jarayoni to'g'ri yo'lga qo'yilgan sinflarda o'quvchilarning mustaqil fikrlash, tahlil qilish, xulosa chiqarish, muammoli vaziyatlarga yechim topish ko'nikmalari sezilarli darajada o'sdi. Quyidagi natijalar kuzatildi:

1. O'quvchilarning tahliliy tafakkuri rivojlandi.

Asar mazmunini qayta hikoya qilishda o'quvchilar voqealarning sabab-oqibat bog'liqligini tahlil qilib, o'z qarashlarini bildirganlar.

2. Mustaqil fikr bildirish ko'nikmalari shakllandi.

“Agar men qahramon o'rnida bo'lganimda...” kabi topshiriqlar orqali o'quvchilar o'z shaxsiy qarashlarini ochiq ifodalashni o'rgandilar.

3. O'qishga nisbatan qiziqish ortdi.

Qiziqarli savol-javoblar, rolly o'yinlar, bahs-munozaralar kitobxonlikni majburiyat emas, zavqli mashg'ulot sifatida qabul qilishga yordam berdi.

4. Nutq madaniyati va ijodiy tafakkur boyidi.

O'quvchilar o'qilgan asar asosida rasm chizish, hikoya yozish, dialog tuzish orqali o'z fikrini estetik va mazmunan boy shaklda ifodalay boshladilar.

O'tkazilgan kuzatishlar shuni ko'rsatdiki, kitobxonlik jarayoni bolani faqat o'qish malakasiga emas, balki tafakkur mustaqilligiga, ijtimoiy faol pozitsiyaga tayyorlaydi.

Tahlil va muhokama. Boshlang'ich sinfda mustaqil fikrlashni shakllantirishda kitobxonlikning o'рни nihoyatda muhimdir. Chunki bu davrda o'quvchi tahlil qilish, taqqoslash, sabab va oqibatni aniqlashga endigina o'rganadi. Shu sababdan o'qituvchi tomonidan tanlangan har bir asar bolaning tafakkur jarayoniga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

O'qituvchi faoliyatida quyidagi interfaol metodlar eng samarali deb topildi:

□ “O'qib eshittir – fikr bildir” usuli o'quvchining eshitish, idrok etish va mustaqil xulosa chiqarish jarayonini kuchaytiradi;

□ “Rolga kirish” o'yini o'quvchining hissiy tafakkurini rivojlantiradi va nutqni boyitadi;

□ “Kitobxon kundaligi” yozish orqali o'quvchi o'qigan asar haqida o'z fikrini yozma shaklda ifodalaydi, bu esa yozma nutqni rivojlantiradi;

□ “Bahs-munozara” usuli o'quvchini muloqotga, dalillash va fikr himoya qilishga o'rgatadi.

Tahlil shuni ko'rsatadiki, o'qituvchi o'quvchini tayyor fikrni yodlashga emas, balki fikrni yaratish jarayoniga jalb qilganida, bola tafakkur mustaqilligiga erishadi.

Bundan tashqari, o'quvchilarni rag'batlantirish ham muhim omil bo'lib chiqdi. Har bir o'quvchining fikri tinglanib, ijobiy baholanishi natijasida u o'z fikrini erkinroq ifodalay boshlaydi.

Tadqiqot natijalari G'ulomov va Qodirova (2019), Karimova (2020) hamda Abdullaeva (2023) kabi olimlarning fikrlari bilan hamohang bo'lib, kitobxonlik jarayoni bolaning aqliy va ma'naviy rivojida hal qiluvchi ahamiyatga ega ekanligini yana bir bor isbotladi.

Xulosa. Kitobxonlik – o'quvchining ma'naviy kamoloti va fikrlash mustaqilligini shakllantiruvchi muhim pedagogik jarayondir.

Boshlang'ich sinfda kitob o'qish faqat bilim olish vositasi emas, balki tafakkurni rivojlantirish, ijodiy yondashuvni shakllantirish, nutq va muloqot madaniyatini rivojlantirish yo'li sifatida qaralishi zarur.

O'qituvchi bu jarayonda bolani o'qishga majburlovchi emas, balki unga yo'l ko'rsatuvchi, ilhom beruvchi, fikrlashga undovchi shaxs sifatida faol ishtirok etishi lozim. Kitobxonlik asosida shakllangan mustaqil fikrlash esa o'quvchining keyingi bosqichlardagi o'quv faoliyatini yengillashtiradi, hayotiy qarorlarida ongli tanlov qilishga yordam beradi.

Shunday qilib, boshlang'ich sinfda kitobxonlikni tizimli tashkil etish orqali nafaqat o'qish madaniyati, balki mustaqil, tanqidiy va ijodiy tafakkurga ega shaxsni tarbiyalash mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-4884-sonli qarori, “Ta'lim-tarbiya tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida”. 2020-yil 6-noyabr.
2. G'ulomov A., Qodirova F. Boshlang'ich ta'lim metodikasi. – Toshkent: Fan nashriyoti, 2019.
3. Karimova V. Psixologiya asoslari. – Toshkent: O'zbekiston, 2020.

4. Abdullaeva D. Kitobxonlik madaniyati va uning o'quvchilarga ta'siri. – “Ma'rifat” jurnali, 2023.
5. O'rinboyeva N. Boshlang'ich sinflarda o'qish darslarini tashkil etish metodikasi. – Toshkent: TDPU nashriyoti, 2021.
6. To'xtaboyev H. Sehrli qalpoqcha. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot, 2022.